

PROF. MUDr. STANISLAV ČÁRSKY, DrSc.

Pre slovenských chirurgov a všetkých, ktorí ho poznali, bol prof. MUDr. Stanislav Čársky, DrSc., viac ako len vynikajúci chirurg a známy profesor chirurgie. Bol predovšetkým vzorom ako človek a osobnosť, ktorá nás spájala s počiatkami slovenskej chirurgie. Doteraz sme sa nespamätali z toho, že 28. decembra 1999 navždy odišiel.

V jeho starom otcovi, profesorovi Stanislavovi Kostlivom sme si ctíli zakladateľa slovenskej chirurgickej školy, v jeho otcovi prof. Konštantínovi Čárskom sme si vážili moderného pokračovateľa tejto chirurgickej školy a Stano Čársky bol ten, kto nás s oboma spájala a viedol do budúcnosti. Teraz, po jeho náhlom odchode máme pocit, akoby sme ostali chirurgickými sirotami.

Prof. MUDr. Stanislav Čársky, DrSc., sa narodil 7. októbra 1942 v Bratislave. Bol jediný z piatich detí prof. K. Čárskeho, kto pokračoval v lekárskej tradícii. Promoval roku 1966 na Lekárskej fakulte UK v Bratislave. Od roku 1967 pracoval ako asistent na II. chirurgickej klinike LFUK v nemocnici na Partizánskej ulici. Tu sa okrem všeobecnej a brušnej chirurgie zdokonalil aj v hrudnej chirurgii a stal sa z neho všestranný chirurg schopný riešiť aj najkomplikovanejšie prípady prakticky vo všetkých oblastiach chirurgie. Roku 1980 prešiel na Traumatologickú kliniku vtedajšieho IVZ, o niekoľko rokov neskôr na chirurgickú kliniku IVZ v Dérerovej nemocnici na Kramároch. Roku 1991 habilitoval na docenta chirurgie, roku 1997 bol vymenovaný za profesora chirurgie. Roku 1993 prevzal po prof. MUDr. Jánovi Černom, DrSc., vedenie Chirurgickej kliniky aj Katedru chirurgie v rámci IVZ (teraz Slovenská postgraduálna akadémia medicíny) a stal sa zodpovedným za postgraduálnu výučbu chirurgov v rámci celého Slovenska. V tejto funkcii doškolil a odskúšal množstvo slovenských chirurgov, pre ktorých jeho demokratický a spravodlivý postoj ku všetkému, s čím sa stretol, sa stal nezabudnuteľným poučením do ďalšieho chirurgického života. Okrem ťažkej práce výkonného chirurga, funkcie prednostu chirurgickej kliniky, ktorá musela byť jednou z „vlajkových lodí“ slovenskej chirurgie, úlohy učiteľa chirurgie a samozrejme vedeckej práce ako riešiteľ množstva výskumných úloh, si vždy našiel čas a neodmietol nikoho, kto ho požiadal o pomoc. Robil školiteľa mnohým chirurgom. A odborné chirurgické podujatie, na ktorom by

neprisľúbil účasť, sa prakticky nerátalo za významné. Chceli ho všade a on všetkým vychádzal v ústrety.

Prof. MUDr. Stanislav Čársky, DrSc., bol jedným z najlepších a najvšestrannejších chirurgov, akí kedy na Slovensku pracovali. Robil najnáročnejšie krčné, hrudné aj brušné operácie. Nebál sa rozbehnúť riskantnú chirurgiu myasténie gravis, rozvinul chirurgiu pľúcnych metastáz a veľkých nádorov pečene. Obdivuhodné bolo sledovať jeho zmysel pre podstatné veci tak pri operáciách, ako aj pri prednáškach a publikáciách, či v odborných časopisoch, či v kapitolách v učebniciach.

Nám, slovenským chirurgom, ukázal, že chirurgia je viac ako len dôležitý odbor medicíny. Naučil nás, že chirurgii sa treba obetovať. Že chirurgia sa dá naplno robiť aj vtedy, keď sa človek musí prebývať životom s nedokonalým zdravím. Stano Čársky nás naučil, že chirurgia nie je len operovanie s túžbou po poznaní a sláve, ale aj pomoc kolegovi, ktorý je v úzkych a nevie si rady. Že prednáška nie je len prezentácia úspechov, ale aj odvaha povedať pravdu o vlastných problémoch, aby sa viackrát neopakovali. Svojou všestrannosťou pre nás vrcholom nielen intelektuálnym, ale aj mravným. Bol takou autoritou, že keď chcel niekto niečo zásadné viažuť sa k chirurgii vykonať, prvou otázkou všetkých vždy bolo: „Čo na to hovorí Stano?“. A naučil nás ničomu, čomu sa chirurgovia neučia ľahko — skromnosti — až takej veľkej, že sotva sa k nej niekto z nás priblíži.

Po nástupe demokracie i po rozdelení Česko-Slovenska bol profesor Čársky jedinou autoritou, ktorú akceptovali všetci chirurgovia ako predsedu Slovenskej chirurgickej spoločnosti. Stál na čele SCHS s malou prestávkou od roku 1990 do 1997, keď sa vzdal funkcie aj s vedeckým sekretárom preto, aby dodržali gentlemanskú dohodu, že nebude vo funkcii viac ako dve funkčné obdobia za sebou. Inak by ho pravdepodobne volili slovenskí chirurgovia za svojho predstaviteľa stále.

Nevieme sa zmieriť s tým, že ten, kto bol schopný vrátiť zdravie toľkým ľuďom, navždy odišiel bez toho, aby sme mu mohli pomôcť. Vyzerá to tak, že na svete nie je spravodlivosť. Niekto nad nami však určite videl, že si za to zaslúži viac než len ľudské uznanie. Profesor Stanislav Čársky zostal medzi nami — šiel si len oddýchnuť. Slovenskí chirurgovia nikdy na neho nezabudnú.

*P. Kothaj
J. Pechan*

**THE HUMAN FEMALE PROSTATE
FROM VESTIGIAL SKENE'S PARAURETHRAL
GLANDS AND DUCTS TO WOMAN'S FUNCTIONAL
PROSTATE**

ZAVIACIC M

The monograph written by the internationally recognized author, scientist, pioneer in the field of the female prostate as a functional genitourinary female organ. makes the reader familiar with updated knowledge on the structure, function and diseases of this organ. The monograph rounds the almost 20 years of successful scientific and research work of the monograph author and his co-workers, devoted to woman's prostate, published in more than 40 papers, mostly appearing in renowned international scientific journals.

The monograph includes many colored and black and white illustrations and is split into 11 chapters representing self-contained units; at the same time however, important notions also appear repeatedly, in new contexts and interpretations. They focus on the history of the female prostate, its size, weight and macroanatomy, histology and ultrastructural parameters of secretory, basal and intermediary cells of the female prostatic glands. Other chapters deal with the enzyme equipment of the female prostate and its exocrine and neuroendocrine function. Special attention is paid to the implications of the exocrine function of the female prostate for gynecology, urology, forensic medicine, chronobiology and sexuology, including information about the biological phenomenon of female ejaculation and the role played in it by the female prostate. Prostate specific antigen as well as its prostatic and extra-prostatic sources in the female are further topics covered. An important part of the monograph (from the clinical viewpoint) is devoted to the diseases of the female prostate, including its inflammation, benign prostate hyperplasia and cancer. The closing chapter of the monograph, explains and provides justification for avoiding Skene's eponym or the histologically descriptive term "paraurethral glands and ducts" when referring to female prostate; this approach has been the basis for perceiving the female prostate as a vestigial, rudimentary and afunctional gland.

The monograph with the foreword by the prominent US scientist, biologically oriented andrologist and oncologist Dr. Richard J Ablin, PhD, the discoverer of the Prostate Specific Antigen, is written in the English language. A detailed summary in the Slovak and English languages provides also the Slovak reader who is not proficient in English with an opportunity to familiarize him/herself with the issue.

The monograph is intended to physicians, in particular to urologists, gynecologists, experts in forensic medicine, pathologists, anatomists, histologists, specialists in pathological physiology and physiologists, chronobiologists, sexuologists, as well as to others who may come across the issue of the female prostate and its diseases in their work; further, to medical students, students of, and graduates from biological and natural sciences, the Police Academy (criminologists) and, last but not least, to educated lays. The female prostate should no more be a secret and mysterious female organ (as being referred to the past) to anybody who has read the monograph.

Hulin I

**THE HUMAN FEMALE PROSTATE
FROM VESTIGIAL SKENE'S PARAURETHRAL
GLANDS AND DUCTS TO WOMAN'S FUNCTIONAL
PROSTATE**

ZAVIAČIČ M.

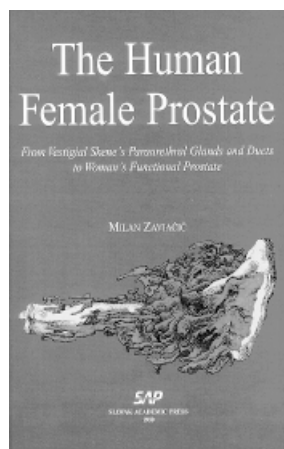
Monografia z pera medzinárodne uznávaného autora, vedca, priekopníka v problematike ženskej prostaty ako funkčného močovopohlavného orgánu ženy, oboznamuje čitateľa s "update" poznatkami o štruktúre, funkcii a ochoreniach tohto orgánu. Monografia je zavŕšením takmer 20-ročnej úspešnej vedecko-výskumnej práce autora a jeho spolupracovníkov, ktorú venovali prostate ženy vo viac ako 40 publikáciách, väčšinou v renomovaných zahraničných vedeckých časopisoch.

Bohato farebnou a čiernobiou dokumentáciou vybavenú publikáciu tvorí 11 kapitol, ktoré sú uzatvorenými okruhovými celkami, ale súčasne sa v nich dôležité poznatky objavujú aj opakovane v nových súvislostiach a interpretáciách. Sú venované histórii bádania ženskej prostaty, jej hmotnosti, veľkosti a makroanatómii, ďalej jej histológii a ultraštruktúrnym parametrom sekrečných, bazálnych a intermediárnych buniek ženských prostatových žliaz. Ďalšie kapitoly sa týkajú enzýmového vybavenia ženskej prostaty a jej exokrinnej a neuroendokrinnej funkcie. Osobitne sa autor zaoberá implikáciami exokrinnej funkcie ženskej prostaty v gynekológii, urológii, súdnom lekárstve, chronobiológii a sexuológii, vrátane informácií o biologickom fenoméne ženskej ejakulácie a úlohy, akú v ňom má ženská prostata. Ďalej sa autor venuje prostatovému špecifickému antigénu a jeho prostatovým a extraprostatovým zdrojom u ženy. Klinicky významná časť monografie sa venuje ochoreniam ženskej prostaty, vrátane jej zápalu, benígnej prostatovej hyperplázie a karcinómu. V kapitole na záver monografie je zdôvodnené, prečo na označenie ženskej prostaty nemožno použiť Skeneho eponym alebo histologicky opisný termín "parauretrové žľazy a vývody", čo prispievalo k vestigiálnemu prijímaniu ženskej prostaty ako rudimentárnej nefunkčnej žľazy.

Monografia s predhovorom významného amerického vedca, biologicky orientovaného andrológa a onkológa dr. Richarda J. Ablina, PhD., objaviteľa prostatového špecifického antigénu, je napísaná v angličtine. Podrobný súhrn monografie je súčasne aj v slovenčine, čo umožňuje oboznámiť s problematikou aj slovenského čitateľa.

Publikácia je určená lekárom, osobitne urológom, gynekológom, súdnym lekárom, patológom, anatómom, histológom, patologickým fyziológom a fyziológom, chronobiológom, sexuológom a ďalším, ktorí sa s problematikou ženskej prostaty a jej ochorení môžu stretávať vo svojej praxi; ďalej študentom medicíny, študentom a graduovaným pracovníkom v oblasti biologických a prírodných vied, policajnej akadémie (kriminológie) a v neposlednom rade aj vzdelaným laikom. Pre žiadneho čitateľa po oboznámení sa s publikáciou by už nemala byť ženská prostata tajomným a záhadným orgánom (mystery female organ) tak, ako sa o nej hovorilo v minulosti.

Hulin I.

Foreword

“Out of sight, out of mind”, suggested by Nicholas Bruchovsky (1990) to aptly describe the fact that while no other organ causes so much illness in men as the prostate, so little is known about its role in the body, is perhaps even more applicable to the female prostate. Morphologically incorporated into the wall of the female urethra, the female prostate, first described by Reijner de Graaf in 1672 (de Graaf 1672), is in fact anatomically “... out of sight”.

Recognition of the female prostate has been further hindered by use of the historically acquired terminology “Skene’s paraurethral glands and ducts”, so named after Alexander Skene, who re-described the female prostate in 1880 (Skene, 1880). This terminology implies some other structure of an extraprostatic nature, rather than the prostate itself, is involved and has unfortunately until the recent studies by Zaviacic and co-workers, promulgated a vestigial notion of this female organ.

While considered in-depth herein, any doubters of the existence of the female prostate, will learn that it possesses all the components, i.e., glands, ducts, smooth musculature, characterizing the male prostate, including the cellular, enzymatic and other factors necessary for its exocrine and endocrine function.

Encouraged, while discussing the existence of the female prostate and aspects of the foregoing, including the presence of prostate-specific antigen (PSA) as an explanation for PSA in the serum of females, some 10+ years ago with the eminent urologist Willard E. Goodwin (UCLA School of Medicine), “...to put all that information together and elaborate a little more on it ...”, I am grateful that while other activities precluded my doing so, my esteemed colleague Professor Milan Zaviacic has done so and has given me the privilege of writing this “Foreword”. In this regard, the masterfully meticulous studies herein presented by Professor Zaviacic in this monograph entitled: *The Human Female Prostate*, have and will contribute immeasurably toward our further understanding and recognition of the female prostate. Commensurate with this, and from a pragmatic point of view, it is time to alert primary care physicians that women have a prostate and therefore, are affected by the same diseases as their male counterparts, including prostatitis, benign prostatic hyperplasia and carcinoma (although the latter is rare) which need to be treated appropriately, rather than as in the past by invasive urethral dilation and/or antidepressants (the latter implying that the oc-

currence of such diseases in the female is a “state of mind” rather than an actual disease).

In looking to the future, it appears rational, with the demonstration by Zaviacic of the unequivocal existence of the female prostate and accompanying pathology, to apply knowledge gained from immunobiological studies of the prostate suggesting what has been termed the “prostatolymphoreticular system” (Ablin and Whyard, 1990), to the female prostate. If the female prostate exhibits the similar immunopermissiveness of its male counterpart, it may also serve as a nidus for various infectious agents, inclusive of HIV. Of particular significance in this regard, as elucidated from the studies by Zaviacic, are the substantially increased number of mutually communicating ducts and intraepithelial glands with the urethra and anterior wall of the vagina vs. the male prostate, which contribute, as aptly defined by Zaviacic, to the urethro-prostatic-vaginal complex (body). Providing an environment exceptionally favorable for the long-term survival of uropathogens, it is suggested this may not explain relapses of female prostatitis, but also the recurrent episodes of urinary tract infections diagnosed as acute cystitis.

In concert with the treatise to follow and the recent editorial position statement by the *Journal of Urology* (the official publication of the American Urological Association) (McGuire, 1999) establishing a new section on “Female Urology” and the American Board of Urology’s decision to define an area of focus in female urology in program development, the female prostate should be given equal place with other female genitourinary organs and should no longer be a “mysterious female organ”!

Richard J Ablin, PhD
 Director, Scientific Investigation
 Innapharma, Inc.
 Suffern, New York 10901
 President
 Robert Benjamin Ablin Foundation
 for Cancer
 Research
 Mahwah, New Jersey 07430

References

- Ablin RJ, Whyard TC (1990): Immunobiological implication of select bioactive molecules in the prostate with a known and unknown target. pp. 149–171. In: Farnsworth WE, Ablin RJ (Eds.): *The Prostate as an Endocrine Gland*. CRC Press Inc. Boca Raton.
- Bruchovsky N (1990): Preface. In: Farnsworth WE, Ablin RJ (Eds.): *The Prostate as an Endocrine Gland*. CRC Press Inc. Boca Raton.
- De Graaf R (1672): *De mulierum organis generationi inservientibus. Tractatus novus demonstrans tam homines et animalia caetera omnia, quae viviparadicuntur, haud minus quam vivipara ab ovo originem ducere*. Leyden, 66 pp.
- McGuire EJ (1999): Urological diseases of women, and women in urology (Editorial) *J Urol* 161:4.
- Skene AJC (1880): The anatomy and pathology of two important glands of the female urethra. *Amer J Obstet Dis Women Child* 13: 265–270.

From Reviewers' Opinion

"This book explains excellently a new conception of woman prostate. It was formulated by Prof. MD. M. Zaviacic, DSc, on the basis of his very successful 17 years lasting interdisciplinary research and careful selection of pertinent data from the international publications. In contrast to the older view that Skene's paraurethral ducts and glands are rudimentary structures, the author presents them as woman's genitourinary organ with specific structure, function and pathology. This organ should be properly called "woman prostate". The book is a milestone in the field and contains the newest detailed information of the anatomy, histology, ultrastructure, cytochemistry, physiology, pathology and forensic medicine of the woman prostate. Sexological viewpoints are also included".

Prof. Zdeněk Lojda, MD, DSc
World leading personality in
histochemistry,
Founder of histochemistry in the
Czech and
Slovak Republics,
Histochemical Laboratory,
Charles University,
Prague, Czech Republik

"In his monograph "The Human Female Prostate", Professor Milan Zaviacic, MD, DSc of Bratislava introduces novel and inventive knowledge and presents the female prostate as a distinct organ which is, as far as its ortology, evolution, anatomy, physiology, clinical behaviour and pathology are concerned, fully comparable with the prostate of the man. This work is unique through its content and exceptionally important not only from the standpoint of pathological anatomy but also from the point of view of clinical practice. The introduced concept of the female prostate implies substantial clinical consequences, which may in the future bring about a change in opinions upon the etiopathogenesis of functionally and organically conditioned diseases of the lower urinary tract in women. This work brings a strong impulse for intensive clinical research of the female prostate".

Prof. Ján Breza, MD, DSc
Professor of Urology, President
of the
Slovak Urology Society,
Urology Dpt Derer's
University Hospital,
Bratislava

"The monograph "The Human Female Prostate" is an important landmark for our knowledge of the physiological and pathophysiological functions of woman prostate. It was written by Prof. M. Zaviacic, leading researcher in this field during the last 17 years. The text represents an excellent and inventive survey of his own experiments confronted with recent results of prominent world specialists. It contains a convincing evidence that female prostate, similarly as male prostate, has at least dual function: *exocrine* — production of female prostatic fluid, and *neuroendocrine* function. Therefore the term "Skene's glands and ducts as an insignificant and nonfunctional organ" is not more correct in the light of contemporary knowledge and should be unequivocally replaced by the term "woman prostate". This book helps to "bridge the gap" in our understanding of the importance of the human female prostate not only in the basic pathology practice but in forensic medicine, gynecologic urology, sexology and chronobiology as well. It will certainly become a welcome source of up-to-date information not only for specialists but for each doctor who wants to know more about the gland on which such contradictory outlook existed, especially in the past.

Prof. Ing. Miroslav Ferenčík, DSc
Professor of Immunology and
Immunochemistry,
President of the Slovak
Immunology Society and
Chairman, Scientific
Board of Institute of
Neuroimmunology,
Slovak Academy of Science

HISTÓRIA VEDECKEJ A PEDAGOGICKEJ PRÁCE NA ÚSTAVE PATOLOGICKEJ ANATÓMIE LEKÁRSKEJ FAKULTY UK V BRATISLAVE V PRIEZORE JEHO NEŽIJÚCICH PREDNOSTOV (1919—1988)
ZAVIAČIČ M, DANIHEL L, GALBAVÝ Š

Roku 1919 bezprostredne po zriadení Československej Univerzity Komenského bol Patologickoanatomický ústav na jeseň 1919 jedným z prvých ústavov Lekárskej fakulty a Univerzity. Roku 1921 bol premenovaný na Ústav pre patologickú anatómiu, histológiu a baktériológiu.

Prvým prednostom ústavu bol prof. MUDr. Antonín Spilka (nar. 17.1.1876 v Lukove, okr. Znojmo). Bol žiakom významného českého patológa prof. MUDr. J. Hlavu. Riadnym profesorom patologickej anatómie sa Spilka stal pred príchodom do Bratislavy dňa 31.7.1919. Svojej úlohy sa prof. Spilka po príchode na fakultu ujal s veľkou vehementnosťou. Ako predseda vedeckého odboru a podpredseda Spolku čs. lekárov otvoril vedecký život na prvej česko-slovenskej lekárskej fakulte na Slovensku na prvej spolkovej schôdzi 18.10.1920. Väčšina jeho vedeckých prác pochádza z obdobia pôsobenia v Prahe na Hlavovom ústave a sú slovenskej vedeckej obci len málo dostupné. V Bratislave publikoval ako spoluautor prácu *Bacterium pyryanephilum crocogenes a Bacterium pyocyanus — Pathologická anatómie*. Z písomných záznamov jeho diskusných príspevkov na pôde Spolku v rokoch 1920—1930 možno badať jeho záujem o zápalové procesy, otravy hubami, epidemiológiu a nádorové ochorenia rastlín. Neskôr sa venoval histórii medicíny. Postupne sa rozvíjajúce hypofýzové ochorenie stále viac obmedzovalo jeho vedeckú prácu a napokon jeho progresia bola dôvodom, že sa prof. Spilka dňom 1.3.1927 vzdal vedenia ústavu.

Po prof. Spilkovi sa stal prednostom ústavu prof. MUDr. Jan Lukeš (nar. 19.4.1885 v Kralupoch nad Vltavou, okres Mělník). Do Bratislavy prichádza z Vysokej školy zverolekárskej v Brne, kde habilitoval a v tom istom roku (1920) sa stal mimoriadnym profesorom pre všeobecnú a experimentálnu patológiu. Na Lekársku fakultu UK v Bratislave prichádza 25.12.1925 ako riadny profesor všeobecnej a experimentálnej patológie. Roku 1927 sa stal súčasne aj profesorom patologickej anatómie a prednostom Ústavu pre patologickú anatómiu, histológiu a baktériológiu. Roku 1922 ešte pred príchodom do Bratislavy objavil etiologický agens tzv. Stuttgartskej choroby psov (*Spirochaeta melaenogenes canum* Lukeš), čím sa stal známym, a to aj mimo veterinárnej patológie. K rovnako známym štúdiám patrilo aj pátranie po etiologickom

agense Žďárskej choroby koní. Ďalej sa zaoberal infekčnými a onkologickými chorobami a dystrofiami.

Aj ďalšie významné práce (monografia *O žlté jaterní atrofii* z roku 1915 a práca *O experimentálnych poruchách arterii u zvierat a jejich poměru k atherosklerose člověka* z roku 1925) pochádzajú ešte z jeho predbratislavského obdobia. Prof. Lukeš a jeho spolupracovníci majú najväčšiu zásluhu na tom, že vychovali dve predvojnové generácie slovenských lekárov a zasvätili ich do patológie — najdôležitejšieho paraklinického odboru medicíny. Súčasne sa v tomto čase vytvoril solídny základ pre rozvoj patologickej anatómie nielen na bratislavskom pracovisku, ale aj v celoslovenských pomeroch. Rovnako podporoval aj rozvoj baktériológie, ktorá ešte vtedy nemala samostatný ústav. Ako skromne prof. Lukeš do Bratislavy prišiel (ústav viedol v rokoch 1927—1938), tak nenápadne v januári 1939 z Bratislavy odišiel.

Roku 1939 sa stal prednostom prof. MUDr. František Šubík (nar. 19.11.1903 v Kuklove na Záhorí). Medicínu študoval vo Viedni a Bratislave. Bol žiakom prof. Lukeša. Na jeho ústave bol asistentom od roku 1931. 27.4.1938 habilitoval obhajobou spisu *O Bangovej chorobe*. Za riadneho profesora patologickej anatómie ho menovali roku 1939. Zaoberal sa rôznymi nádorovými a cievnymi chorobami, splenomegáliou a infekčnými chorobami (tu sa napríklad venoval histogéneze uzlíka pri brucelóze). Pre propagáciu vedeckého života v Bratislave aj mimo nej urobil veľa vo funkcii zodpovedného redaktora Bratislavských lekárskech listov. V apríli 1952 odišiel do USA, kde aj zomrel.

Po 2. svetovej vojne roku 1945 sa stal prednostom ústavu prof. MUDr. František Klein (nar. 24.11.1898 v Bratislave). Medicínu študoval v Budapešti, Brne a Bratislave. Ihned po promócii (1926) začal na ústave prof. Lukeša pracovať ako asistent. Od roku 1933 bol súkromným docentom, 1945 sa stal mimoriadnym profesorom, 1947 profesorom patologickej anatómie. Prednostom ústavu a vedúcim Katedry patologickej anatómie LFUK bol v rokoch 1945—1959. Po nástupe do funkcie prednostu okrem publikovania kazuistík, ako bolo v tom čase zvykom, začal venovať pozornosť metodologickej práci a štúdiu patogenézy chorôb v experimente. Prof. Klein sa zaoberal patomorfológiou ľudskej sleziny, onkologiou, chorobami obličiek a myokardu, ale aj imunopatológiou (anafylaktickým šokom a jeho ovplyvnením germanínom), problémami forennej medicíny, poruchou metabolizmu lipidov, patológiou týmsu a šokom. Pracoval v baktériológii a sérológii. Známý bol jeho záujem o endokrinnú patológiu. Bol prvým, kto sa na ústave začal venovať experimentálnej patológii na zvieracích modeloch (infekcia morčiat Calmet—Guerinovým bacilom). Zaoberal sa vzťahom endokrinného a imunologického systému, patológiou štítnej žľazy, účinkom moču na týmus kastrovaných morčiat. Profesorom Kleinom sa končí obdobie vedeckých individualít, ktoré ovplyvňovali patológiu, a tú možno viac ako iné vedecké odbory fakulty a určovali smer a zameranie výskumu, ktoré sa tak väčšinou stotožňovali s ambíciami týchto vedúcich osobností.

Aj začiatky vedeckej práce ďalšieho prednostu ústavu a katedry, prof. MUDr. Miroslava Brozmana, DrSc. (nar. 16.10.1920 v Brezne), žiaka prof. Kleina, nesú ešte stopy individualizácie jeho predchodcov. Veľmi skoro však pochopil, že v jeho čase už len

Ústav patologickej anatómie Lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Correspondence to: M. Zaviacic, MD, DSc (e-mail: bl@fmed.uniba.sk)

Práca bola prezentovaná na Odbornej pracovnej konferencii pri príležitosti 80. výročia vzniku Lekárskej fakulty UK 12.—13.11.1999 v Bratislave.

široká vedecká báza celého ústavu a klinickopatologická spolupráca majú reálne predpoklady presadiť sa v slovenských a česko-slovenských podmienkach, ale aj mimo štátu. MUDr. Miroslav Brozman nastúpil na ústav prof. Kleina hneď po promócií roku 1947. Za docenta ho vymenovali roku 1959, predložil dizertačnú prácu *Plúcna embólia plodovou vodou, resp. smolkou*. Titul doktora vied získal roku 1962 na základe obhajoby doktorskej dizertačnej práce, ktorá zakrátko vyšla tlačou *Trombotické a embolické procesy pri embólii plodovou vodou v Bratislave (SAV 1963)*. Za profesora ho vymenovali roku 1966. Vedúcim katedry a súčasne aj ústavu bol prof. Brozman, vtedy docent od roku 1960. Katedru viedol do roku 1986, ústav do roku 1988. V čase vykonávania funkcie prednostu ústavu a vedúceho katedry získali vedecko-pedagogickú hodnosť docent 4 pracovníci ústavu (MUDr. Chorváth, MUDr. Babala, MUDr. Šimko, MUDr. Zaviačič). Z mimofakultných pracovísk získal hodnosť docenta ďalší lekár MUDr. Horváth z Bratislavy). Inicioval vymenovanie 2 mimoústavných docentov za profesorov patológie (doc. Július Plank, doc. Slugeň). Doc. Zaviačič sa stal profesorom v čase, keď prof. Brozman už nebol vedúcim katedry, ani prednostom ústavu, ale svojím návrhom jeho vymenovanie v podstate inicioval. Prof. Brozman sa angažoval v celom rade odborných a organizačných funkcií, vrátane predsedu Federálneho výboru čs. spoločnosti patológov a predsedu Slovenskej spoločnosti patológov, hlavného odborníka MZ pre patológiu, predsedu Komisie pre obhajoby doktorských a kandidátskych dizertačných prác a v ďalších funkciách.

Spočiatku sa vo vedeckej práci zaoberal základnými problémami všeobecnej patológie z hľadiska etiológie a patogenézy chorôb. Jeho trvalým záujmom bolo štúdium imunopatológie ľudských chorôb. Patogenézu imunopatologických procesov študoval aj v experimente. Významnou etapou jeho vedeckej práce bol problém embólie plodovou vodou. Medzi prvými na svete opísal základné mechanizmy účinku mekónia na hemokoaguláciu. V určitom období sa venoval aj amyloidóze v humánnej patológii a v experimente. Za významnú etapu jeho vedeckého života možno považovať imunohistochemickú analýzu buniek adenohipofýzy, ktorej sa venoval vo viacerých publikáciách. Tieto publikácie venované klasifikácii buniek adenohipofýzy s využitím techniky zrkadlových rezov a ďalšie imunohistochemické analýzy s originálnym postupom natravovania histologických rezov ho urobili známym nielen v rámci Česko-Slovenska, ale viedli k tomu, že ho uznávali aj medzinárodne. Eugene Garfield v *Current Content* v čísle 37 (*Life Science* z 10.9.1990) uvádza profesora Miroslava Brozmana medzi 25 najviac citovanými autormi z Česko-Slovenska podľa ohlasu na ich práce publikované v rokoch 1973–1988. Poslednú etapu jeho vedeckého života predstavuje záujem o slezinu človeka. Výsledkom boli nielen viaceré publikácie v karentových časopisoch, ale aj monografia napísaná so spoluautorom prof. MUDr. J. Jakubovským, DrSc. (Brozman M., Jakubovský J.: *Slezina. Štruktúrne základy funkcie*. Bratislava, Veda 1988), ktorý sa slezinou zaoberal aj neskôr (Jakubovský J.: *Patológia ľudskej sleziny*. Bonus 1993). Obaja boli členmi kolektívu autorov ďalšej monografie o slezine (Belko I. a spol.: *Slezina*. Martin, Osveta 1992). Rekapitulácia vedeckotechnického rozvoja ústavu pod jeho vedením je pútavo faktograficky spracovaná v troch za sebou publikovaných článkoch v Bratislavských lekárskech listoch roku 1987. Dobře dokumentujú mimoriadny rozvoj metodické práce na ústave v 70. a 80. rokoch. Týkal sa histochemie všeobecne, ale

aj imunohistochemie, enzýmovej a lektínovej histochemie špeciálne. Na ústave vzniklo pod jeho vedením prvé elektrónovomikroskopické pracovisko v rámci odboru patológie na Slovensku, ktoré systematicky a doteraz rozvíja ultraštruktúrnú patológiu. Hlavné okruhy záujmov v experimente sa týkali zápalových a imunopatologických procesov, patológie gastrointestinálneho traktu, chronobiologickej problematiky, patogenézy chorôb pľúc a obličiek, patológie sleziny a králičieho apendixu. Tento bohatý a rôznorodý program bol súčasťou úloh štátneho plánu základného výskumu a úloh rezortného výskumu. Profesor Brozman svojou celoživotnou vedeckou prácou dokázal, že bol výnimočnou osobnosťou. S odstupom času ho možno oprávnenne považovať za zakladateľa modernej metodicky orientovanej (česko)slovenskej patológie.

Funkciu vedúceho katedry prevzal roku 1986 doc. MUDr. Martin Šimko, CSc., a po jeho smrti (1987) bol touto funkciou dočasne poverený doc. MUDr. Jozef Babala, CSc., ktorý sa len neskôr, krátko predtým, ako zomrel, stal profesorom.

Od 1.3.1988 viedol katedru (neskôr boli katedry zrušené) a od 1.1.1989 až doteraz vedie ústav prof. MUDr. Milan Zaviačič, DrSc.

Za zakladateľa pedagogickej práce na Ústave patologickej anatómie možno považovať jej prvého prednostu prof. MUDr. Spilku. Bol obľúbeným prednášateľom možno aj preto, že mal zmysel pre humor a jeho prednášky nepostrádali časté prirovnania a príslovia, ktorými sa pokúšal jednoducho a výstižne vysvetľovať pre poslucháčov často zložitú patologickej procesy. Úroveň jeho pedagogickej práce ovplyvňovalo a neskôr aj obmedzovalo progredujúce hypofýzové ochorenie.

Ďalší prednosta prof. MUDr. Lukeš disponoval nielen vynikajúcimi organizačnými a vedeckými schopnosťami, ale aj pedagogickou invenciou. Všetky tieto vlastnosti v symbióze s jeho obľubou v akademickom zbore boli asi príčinou jeho zvolenia za dekana LF a neskôr aj rektora UK.

Z ďalších prednostov ústavu svojim prednášateľským majstrovstvom, často až "teatrálnym" prejavom a snahou po absolútnej simplifikácii odborných problémov patológie s početnými prirovnaniami, ktoré s veľkou obľubou používal, bol prof. MUDr. Klein. Jeho prednášky boli u študentov také obľúbené, že ich navštevovali nielen lekári, ale aj študenti z iných fakúlt. Prof. Klein svojich poslucháčov takmer nikdy nesklamal a mierou vrchovatej pravidelne naplňoval očakávania študentov.

Aj jeho žiak prof. MUDr. Brozman bol obľúbeným prednášateľom. Na každú prednášku bol vždy dokonale pripravený a často pri nej používal kriedu v snahe v kresbe priblížiť odbornú problematiku čo najbližšie študentovi. Jeho prednášky študenti obľubovali a často ich navštevovali.

Pedagogický proces na ústave patologickej anatómie zažil viaceré reformy a zmeny študijného poriadku. Spočiatku prebiehala výučba v 2 semestroch oddelene pre všeobecný smer, pediatriu a stomatológiu. Neskôr bola zavedená 3-semesterová výučba, keď sa patológia prednášala a skúšala v 3. a 4. ročníku. V 70. rokoch sa výučba rozšírila na 4 semestre v 3. a 4. ročníku. V školskom roku 1980/81 sa výučba zredukovala opäť na 2 semestre v 3. ročníku. Pre kompletizáciu predstavy o pedagogických povinnostiach pracovníkov katedry a ústavu je potrebné uviesť, že pracovníci ústavu v 50. rokoch zabezpečovali výučbu patologickej anatómie aj pre študentov Farmaceutickej fakulty a v 60. rokoch dochádzali prednášať a viesť praktické cvičenia aj do novovybudovanej martinskej lekárskej fakulty.

Na ústave sa vždy venovala mimoriadna pozornosť tvorbe učebných textov. Už roku 1957 (ešte za prof. Kleina) bola vydaná *Príručka patologickej histológie* autorov prof. Brozmana, dr. Ondruša a dr. Kossey, ktorá bola viac ako 5-krát doplnená a znova vydaná pod zmeneným názvom a len s prvými dvoma autormi. Z roku 1953 pochádzajú *Základy všeobecnej patológie* (Brozman, Kossey, Ondruš) a *Základy onkológie* (Brozman). Na zabezpečenie praktických pitevných cvičení slúžila dlhé roky príručka prof. Brozmana *Patologickoanatomická pitva* vydaná roku 1961 a na rovnaký účel slúžili aj neskoršie vydania. Pri príprave na teoretickú skúšku z patológie slúžil do začiatku 90. rokov slovenský preklad (doc. Ondruš) českej *Učebnice patologickej anatómie*.

História sa končí tam, kde sa začína súčasnosť. Úroveň súčasnej vedecko-výskumnej a pedagogickej práce ústavu môžu hodnotiť len s odstupom času naši nasledovníci.

Literatúra

Beniak M., Tichý M.: Dejiny Lekárskej fakulty UK v Bratislave. I. časť 1992.

Brozman M., Ondruš B., Chorváth D., Jakubovský J., Zaviačič M., Janík P.: Vedeckotechnický rozvoj patológie v rámci Ústavu patológie LFUK a FN v Bratislave. I. časť: Strojová dokumentácia, klinickopatologická analýza príčin smrti, nové spôsoby v histologickej práci. Bratisl. lek. Listy, 87, 1987. č. 2, s. 184—193.

Brozman M., Ondruš B., Chorváth D., Jakubovský J., Zaviačič M., Janík P.: Vedeckotechnický rozvoj patológie v rámci Ústavu patológie LFUK a FN v Bratislave. II. časť: Elektronová mikroskopia, enzymohistochemia. Bratisl. lek. Listy, 87, 1987. č. 3, s. 327—336.

Brozman M., Ondruš B., Chorváth D., Jakubovský J., Zaviačič M., Janík P.: Vedeckotechnický rozvoj patológie v rámci Ústavu patológie LFUK a FN v Bratislave. III. časť: Imunohistochemia. Bratisl. lek. Listy, 87, 1987. č. 4, s. 476—485.

Danihel L., Tichý M.: Sto rokov od narodenia profesora MUDr. Františka Kleina. Bratisl. lek. Listy, 100, 1999, č. 6, s. 335.

Kopecký Š.: Prof. MUDr. F. Šubík. Bratisl. lek. Listy, 97, 1996, č. 2, s. 109—112.

Kutlík I.: Prof. MUDr. F. Klein. Lek. Obzor, 9, 1960, s. 365.

Kutlík I.: História vývoja patologickej anatómie na Slovensku. Bratisl. lek. Listy, 42, 1962, č. 7, s. 415—435.

Sedláčková E.: Prehľad profesorov LFUK v Bratislave 1919—1994. Bratislava, LFUK 1994.

Tichý M.: K dejinám Lekárskej fakulty UK v Bratislave v rokoch 1919—1939. Hist. Čas., 3, 1989, č. 5.

Zaviačič M.: Jesenné výročia nestorov slovenskej patológie (F. Klein, F. Šubík, M. Brozman, J. Plank). Čs. Patol., 31, 1995, č. 1, s. 33.

Zaviačič M.: Klein, Šubík, Brozman, Plank — nestori slovenskej patológie v priezore súčasnosti. Bratisl. lek. Listy, 95, 1994, č. 12, s. 569.

Zaviačič M.: K nedožitým 75. narodeninám profesora MUDr. Miroslava Brozmana, DrSc. Bratisl. lek. Listy, 97, 1996, č. 1, s. 55—56.

Received October 27, 1999.

Accepted March 10, 2000.